

Cheng Xiangzhan

Estetyka środowiskowa a estetyka ekologiczna : wpływ Arnolda Berleanta na estetykę ekologiczną w Chinach

Sztuka i Filozofia 37, 27-37

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cheng Xiangzhan

**Estetyka środowiskowa a estetyka ekologiczna:
wpływ Arnolda Berleanta na estetykę ekologiczną w Chinach**

Wstęp

Należy stwierdzić, że w dzisiejszych coraz bardziej zglobalizowanych czasach znaczenia nabierają międzynarodowe kontakty na szczeblu akademickim – w szczególności, w obliczu rosnącego zainteresowania uczonych na całym świecie takimi ogólnie odczuwalnymi zagadnieniami, jak globalny kryzys środowiskowy. Mając powyższe na uwadze, nie dziwi nas bynajmniej fakt, że w ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci Arnold Berleant odgrywał czynną i znaczącą rolę wśród tej części chińskich kręgów naukowych, które wykazują zainteresowanie problematyką estetyki środowiskowej i ekologicznej. Prace Berleanta, opublikowane zarówno po angielsku, jak i w tłumaczeniu chińskojęzycznym, zdobyły sobie szerokie rzesze czytelników i zainspirowały wiele zwieńczonych sukcesem projektów.

Niniejsza praca skupia się na aspektach historycznych oraz teoretycznych. W pierwszej części autor ukazuje relacje pomiędzy Arnoldem Berleantem a Chinami w perspektywie historycznej, opisując rok po roku podejmowane wspólnie z chińskimi kolegami działania Profesora – w tym jego najważniejsze wykłady w chińskich instytucjach, udział w organizowanych w Chinach konferencjach, prace opublikowane w języku chińskim oraz myśli, które wprowadził do obiegu wśród uczonych chińskich. Część druga skupia się na aspektach teoretycznych, w szczególności kwestii wykorzystania przez chińskich uczonych teorii estetycznych Berleanta do tworzenia estetyki ekologicznej.

Arnold Berleant i Chiny

Pierwsza wizyta Berleanta w Chinach miała miejsce w 1992 r. na zaproszenie profesora Chen Wanghenga z Uniwersytetu Zhejiang. Przy tej okazji Berleant podarował Chenowi egzemplarz swojej świeżo wydanej książki *The Aesthetics of Environment*¹. Berleant również przesłał Chenowi dwa artykuły o estetyce miejskiej. To właśnie wtedy chińskie kręgi naukowe po raz pierwszy zetknęły się z nową, ale rozpowszechnioną w świecie dyscypliną naukową zwaną estetyką

¹ A. Berleant, *The Aesthetics of Environment*, Temple University Press, Philadelphia 1992.

środowiskową. Berleant po raz pierwszy odwiedził Shandong w 1993 r. na zaproszenie profesora Zhou Laixiang z Uniwersytetu Shandong. Wygłoszony w Shandong wykład Berleanta pod tytułem *Deconstructing Disney World* przetłumaczono na chiński. Później pojawił się on w wydanej w 1997 r. książce Berleanta *Living in the Landscape: Toward an Aesthetics of Environment* jako rozdział trzeci książki².

Rok 2004 był ważnym etapem dla kontaktów Berleanta z chińskim światem nauki. W maju tego roku Berleanta zaproszono do udziału w konferencji pod hasłem: „Piękno i nowoczesny sposób życia”, odbywającej się na Uniwersytecie Wuhan. Berleant zapożyczył sobie hasło i również zatytułował swój wygłoszony podczas spotkania wykład: „Piękno i nowoczesny sposób życia”. Berleantowi zaproponowano także współredagowanie (z Chenem Wanghengiem) serii książkowej pod tytułem *A Series of Translated Books on Environmental Aesthetics*³. Berleant dokonał wyboru głównych pozycji serii, której chińskie wydanie opublikowało w 2006 r. wydawnictwo Hunan Science and Technology Press⁴. Seria ta stała się głównym źródłem wiedzy o zachodniej estetyce środowiskowej dla chińskich uczonych. W przedmowie do wydania Berleant zaznacza, że estetyka środowiskowa stanowi ważny i rozwijający się dział estetyki od lat sześćdziesiątych zeszłego wieku oraz przypomina, że była ona głównym tematem konferencji na Uniwersytecie Wuhan w 2004 r. Redakcja i wydanie serii jest przykładem modelu współpracy międzynarodowej, przyjętego w kontaktach pomiędzy uczonymi chińskimi i zachodnimi. W 2004 r. Zhang Min, uczestnik studium doktoranckiego pod kierownictwem Chen Wanghenga, opublikował artykuł wprowadzający teorię Berleanta na grunt chiński⁵. Artykuł ten był pierwszą poważną próbą zaznajomienia chińskiego świata nauki z myślą Berleanta. W tym samym czasie przetłumaczono na chiński i wydano w tym kraju artykuł Berleanta pt. „The Environment as an Aesthetic Paradigm”⁶.

W 2007 r. Berleant uczestniczył w międzynarodowej konferencji pod hasłem: „Środowisko, zaangażowanie estetyczne a sfera publiczna: szanse i ryzyko dla krajobrazu” w Paryżu, gdzie wygłosił referat pt. „Zaangażowanie estetyczne a środowisko człowieka”. Cheng Xiangzhan był również obecny na konferencji. Wkrótce potem opisał jej przebieg i przedstawił główne tezy Berleanta w jed-

² Pracę przetłumaczył na język chiński Niu Hongbao, ukazała się w: *Journal of Literature, History, and Philosophy*, T. 2, 1994. A. Berleant, *Living in the Landscape: Toward an Aesthetics of Environment*, University Press of Kansas, Lawrence 1997. Cheng Xiangzhan poznał Berleanta podczas studiów doktoranckich na Uniwersytecie Shandong.

³ Chen Wangheng przeniósł się na Uniwersytet Wuhan z Uniwersytetu Zhejiang w 1994 r.

⁴ Seria składa się z pięciu pozycji: A. Berleant, *The Aesthetics of Environment* oraz *Living in the Landscape*, Yrjö Sepänmaa, *The beauty of environment: A general model for environmental aesthetics*, Environmental Ethics Books, Denton 1993, Allen Carlson, *Nature and Landscape* oraz Michel Conan, *The Crazannes Quarries by Bernard Lassus: An Essay Analyzing the Creation of a Landscape*, Spacemaker Press, Washington DC 2004.

⁵ Zhang Min, „Arnold Berleant’s Construction of Environment Aesthetics”, w: *Literature & Art Studies*, T. 4, 2004.

⁶ A. Berleant, „The Environment as an Aesthetic Paradigm”, w: *Dialectics and Humanism*, XV, 1-2/1988, ss. 95-106. Chińskie wydanie w tłumaczeniu Li Dongi ukazało się w *Jiangxi Social Sciences*, T. 5, 2004, pod zmienionym tytułem: „Environment: Challenges to Aesthetics”.

nym z dzienników⁷. W tym samym roku ukazała się w Chinach następną książką Berleanta – *Environment and the Arts: Perspectives on Art and Environment* – w tłumaczeniu Liu Yuedi⁸. Dwie późniejsze publikacje w Chinach przedstawiały estetykę berleantowską jako „estetykę zaangażowania” opartą na „współdziale emocjonalnym” w odróżnieniu od opartego na „naukowym poznaniu” modelu estetycznym Allana Carlsona⁹. W tym samym roku, w którym teoria Berleanta zyskała poparcie, wydano pierwszą książkę przedstawiającą w systematyczny sposób estetykę środowiskową¹⁰. Reasumując, podstawowe myśli Berleanta stawały się coraz lepiej znane naukowcom chińskim.

Rok 2008 miał również duże znaczenie dla chińskich kontaktów Berleanta. Na zaproszenie Cheng Xiangzhana, Berleant wziął udział w programie pod jego kierownictwem pt. „Estetyka Ekologiczna na Zachodzie: Teoria i Zastosowania Praktyczne” odbywającym się w ramach projektu – Chiński Grant Narodowy dla Nauk Społecznych (China National Grant for Social Science Program). W programie tym Berleant miał za zadanie akcentowanie aspektów ekologicznych zachodniej estetyki środowiskowej (głównie we własnych publikacjach)¹¹. Ten zwrot od estetyki środowiskowej w kierunku estetyki ekologicznej był istotnym krokiem w karierze naukowej Berleanta. W tym samym roku w Chinach ukazał się ważny esej filozoficzny, którego autor twierdził, że filozoficzną podstawą oraz kluczem do zrozumienia berleantowskiej estetyki środowiskowej jest „metafizyka ciągłości”. Jego zdaniem, jedynie poznanie „metafizyki ciągłości” pozwoli nam zrozumieć teoretyczne znaczenie estetyki środowiskowej i już nie uważać jej za estetykę stosowaną¹².

W 2009 r. odbyła się międzynarodowa konferencja pt. „Estetyka ekologiczna i estetyka środowiskowa w perspektywie globalnej”, zorganizowana przez Ośrodek Badań Teorii Literatury i Estetyki Uniwersytetu Shandong. Sugerowano następujące tematy spotkania: 1. Znaczenie pojawienia się w Chinach estetyki ekologicznej, jej założenia teoretyczne i przyszłość; 2. Rozwój teorii estetyki środowiskowej na Zachodzie i jej związki z zachodnią estetyką ekologiczną; 3. Orientalne zasoby ekomądrości a budowa współczesnej koncepcji estetyki ekologicznej; 4. Zachodnie zasoby ekomądrości a budowa współczesnej koncepcji estetyki ekologicznej; 5. Ekoestetyka i ekokrytyka.

⁷ Cheng Xiangzhan, „Global Scholars Are Concerned about Landscape Aesthetics”, w: *Social Sciences Weekly*, 31.05.2007. Referat konferencyjny Berleanta przedrzedagowano, jego nowa wersja nosiła tytuł: „Ekologia estetyczna a środowisko miejskie”, tłumaczenia na chiński dokonał Cheng Xiangzhan. Referat ukazał się w chińskim periodyku *Academic Monthly*, T. 3, 2008.

⁸ A. Berleant (red.), *Perspectives on Art and Environment*, Aldershot, Ashgate 2002. Chińskojęzyczna wersja została opublikowana w 2007 r. przez wydawnictwo Chongqing Press. Wstęp do książki został przetłumaczony na chiński przez Liu Yuedi jako oddzielny referat pt. „The Development of Environmental Aesthetics and its New Issues”, w: *World Philosophy*, T. 3, 2008.

⁹ Wu Xiaotao, „Aesthetics of Engagement and Its Critique of the Idea of Disinterestness”, w: *Beauty and Age*, T. 12, 2007. Liu Qingping i Wang Xi, „Environmental Appreciation: Scientific Cognition, or Emotional Participation?”, w: *The Journal of Zhengzhou University*, T. 5, 2007. Komentarz Berleanta: „Nazwanie mojego modelu „uczestnictwem emocjonalnym jest niefortunne, ponieważ nie akcentuje czynnika emocjonalnego. Trafniejsze byłoby ‘uczestnictwo estetyczne’ lub ‘uczestnictwo bezpośrednie’”.

¹⁰ Yang Ping, *The Genealogy of Environmental Aesthetics*, Nanjing Press, Nanjing 2007.

¹¹ Pozostali dwaj uczestnicy programu to: Paul Gobster, USDA Forest Service, Northern Research Station, US oraz Xinhao Wang, School of Planning, University of Cincinnati, US.

¹² Deng Junhai, „The Metaphysics of Continuity and Arnold Berleant’s Environmental Aesthetics”, w: *The Journal of Zhengzhou University*, T. 1, 2008.

Berleant został zaproszony do współprzewodniczenia komitetowi organizacyjnemu konferencji wraz z profesorem Zeng Fanrenem. W swym „słowie wstępnym” wygłoszonym w imieniu międzynarodowej społeczności naukowej, Berleant stwierdził:

Znajdujemy się w interesującym momencie w historii świata, w czasach, w których nieodparte siły technologii, wzrostu zaludnienia oraz polityki połączyły się, aby stworzyć świat, w którym żadna nacja nie jest wolna od ich wpływów. Ponadto, wpływy te mają zasięg globalny i dotyczą wszystkie narody i wszystkich ludzi. Dobrobyt ludzkości, a nawet jej przetrwanie, łączy się ściśle z oddziaływaniem tych globalnych sił. Wobec tego należy zadać pytanie: co zrobić, aby te siły zrozumieć i podjąć odpowiednie decyzje na podstawie tej wiedzy?

W tej sytuacji koniecznością staje się komunikacja. Przy czym ważne jest, aby nie przybierała ona formy zjadliwego sporu, prowadzonego wyłącznie w celu pograżenia drugiej strony. We wspólnym interesie wszystkich narodów i ludów leży raczej zrozumienie, że nasze przetrwanie wymaga wyjścia z etapu globalnego barbarzyństwa. Zamiast polegać na polityce siły, należałoby zbudować platformę, na której wykazywalibyśmy poszanowanie dla różnic i wspólnych potrzeb. Jeżeli prawdą jest, że człowiek wyróżnia się zdolnością do racjonalnego myślenia – z czego zresztą jesteśmy dumni od czasów Arystotelesa – to musi przyjąć do wiadomości, że jest to jedyna droga dająca nam nadzieje na jakąkolwiek przyszłość. Nie będzie przyszłości dla niektórych kosztem innych.

Takie podejście do sprawy nasuwa wiele wniosków i jakkolwiek to nie jest właściwa chwila na ich omawianie, podstawowym warunkiem jest otwarta komunikacja. Pocieszeniem jest fakt, że ten rodzaj komunikacji może być rozpowszechniany drogą międzynarodowych konferencji takich jak obecna. Dobrze widzieć, że Chiny, jeden z największych narodów i jedna z największych kultur świata, coraz częściej w ostatnich latach organizuje międzynarodowe konferencje. Takie spotkania powinny odbywać się ponad podziałami naukowymi i narodowymi, aby umożliwić nam jak najgłębsze poznanie problemów, które dotyczą nas wszystkich.

Kwestie związane z ochroną środowiska miejskiego z całą pewnością należą do najważniejszych globalnych wyzwań. Niniejsza konferencja może przyczynić się do pełniejszego zrozumienia problematyki związanej z życiem miejskim i nie tylko. Mamy nadzieję, że dialog nawiązany podczas niniejszej konferencji przyczyni się do powstania nowych koncepcji i przemyśleń, umożliwiających wypracowanie twórczych rozwiązań dla problemów związanych z rosnącą na całym świecie urbanizacją. Koniecznie potrzeba nam nowych myśli oraz nowych technik społecznych i politycznych, zapewniających przetrwanie rodzaju ludzkiego wraz z bogactwem i różnorodnością ludzkich kultur.

Nasze przetrwanie wymaga, abyśmy porzucili mechanizmy barbarzyńskie, takie jak przemoc, podbój, ujarzmienie i wyzysk, które doprowadziły nas do obecnej, dość chwiejnej kondycji. To raczej wolna i otwarta debata stanowi klucz do globalnej komunikacji i jest niezbędna do globalnej współpracy. Mam nadzieję, że niniejsza konferencja będzie stanowiła modelowy przykład takiego dialogu i że w trakcie debaty uda nam się wspólnie zdefiniować idee, najlepiej służące interesom ogółu¹³.

„Słowo wstępne” Berleanta stanowiło dość jasną wykładnię jego poglądów na temat rangi komunikacji międzynarodowej pomiędzy naukowcami. Wygłoszone przez niego idee można uważać za podstawę jego działalności w Chinach.

W 2007 r., kiedy Cheng Xiangzhan przebywał gościnnie na Harvard University, Berleant zaprosił go do swojego domu w Castine, Maine, w celu przeprowadzenia wywiadu. Niektóre tezy tej trzydniowej rozmowy ukazały się w języku chińskim w 2009 r.¹⁴ Berleant wyraził swoje zainteresowanie starochińską estetyką środowiskową we wstępie do wydanej w 2009 r. książki Cheng Xiangzhana *A Study of*

¹³ A. Berleant, *Opening Remarks for International Conference on 'Ecological Aesthetics and Environmental Aesthetics in Global Perspective'*, Uniwersytet Shandong, październik 2009.

¹⁴ Cheng Xiangzhan i Arnold Berleant, *From Environmental Aesthetics to Urban Aesthetics*, interview with Cheng Xiangzhan, Academic Research (Guangdong Academy of Social Science), T. 5, 2009.

Environmental Aesthetics in China. Berleant twierdził tam, że widoczna na całym świecie bez troska w nadmiernym eksploatowaniu środowiska zagraża zdrowiu i ogólnej kondycji ludzkości oraz że kwestie etyczne i estetyczne związane z tym stanem rzeczy są podstawowym warunkiem właściwego pojmowania wartości środowiskowych. Berleant pisał dalej:

Jako stara i bogata cywilizacja, Chiny mają ugruntowaną tradycję świadomości środowiskowej i zainteresowania środowiskiem, co uwidacznia chińska sztuka malarska i poezja, jak również historia chińskiej kultury, czego przykładem może być działalność literati. Obecnie ważne jest, aby wiedzę tę w szerszym niż dotychczas stopniu przekazać instytucjom edukacyjnym w Chinach i krajach zachodnich.

Książka profesora Chenga jest znaczącą próbą podjęcia kroków w tym kierunku. W rzeczy samej jest ona szczególnie przydatna w budowaniu pomostów międzykulturowych, ponieważ profesor Cheng przedstawia historię tradycyjnej chińskiej estetyki środowiskowej w kontekście zrozumiałym dla zachodnich naukowców. Im więcej będziemy w stanie czerpać korzyści z różnorodności tradycji myśli środowiskowej, tym skuteczniej będziemy mogli konstruktywnie i w zgodnej współpracy stawiać czoła problemom środowiskowym, przed jakimi stoją wszystkie regiony naszej planety¹⁵.

Powyższe słowa ukazują bliskość naukowych relacji Berleanta z jego chińskimi współpracownikami. Relacji, które okazały się ze wszelkich miar korzystne dla Chin. Kwestią najważniejszą jest wkład Berleanta w rozwój estetyki ekologicznej przy wsparciu wybitnego specjalisty w tej dziedzinie, profesora Zeng Fanrena z Uniwersytetu Shandong.

Estetyka środowiskowa a estetyka ekologiczna

Wielu uczonych na Zachodzie zetknęło się z estetyką środowiskową, jednakże niewielu ma pojęcie o estetyce ekologicznej, a zwłaszcza o badaniach przeprowadzonych na tym polu w Chinach. Tymczasem począwszy od wczesnych lat 90. w Chinach ukazuje się wiele opracowań i książek o estetyce ekologicznej, kwestii tej poświęcono również cztery konferencje krajowe (2001, 2003, 2004, 2007) i dwie międzynarodowe (2005, 2009). W sumie w Chinach ukazuje się tyle publikacji poświęconych estetyce ekologicznej, że niemożnością (i bezsenssem) byłoby wymienianie ich tutaj.

Niniejszy rozdział dotyczy relacji pomiędzy estetyką środowiskową a estetyką ekologiczną.

Kilka prac z zakresu estetyki ekologicznej ukazało się w Chinach już we wczesnych latach 90.¹⁶, jednakże jako moment narodzin tej dyscypliny na gruncie chińskim uznaje się rok 1994, kiedy to ukazały się jednocześnie trzy ważne opracowania¹⁷, spośród których najczęściej cytowana jest praca autorstwa Li

¹⁵ Cheng Xiangzhan, *A Study of Environmental Aesthetics in China*, Henan People's Press, Zhengzhou 2009.

¹⁶ Przykładem jest praca autorstwa Yang Yingfenga pt. „Looking Forward to the Future of Chinese Architecture from the Perspective of Ecological Aesthetics”, opublikowana w: *Journal of Architecture*, T. 1, 1991.

¹⁷ She Zhengrong, „Philosophical Thinking about Ecological Beauty”, w: *Studies in Dialectics of Nature*, T. 8, 1994; Chen Qingshuo, „The Significance and Function of Ecological Aesthetics”, w: *Potential Science*, T. 6, 1994; Li Xingu, „On Ecological Aesthetics”, w: *Nanjing Social Sciences*, T. 12, 1994.

Xingu. Przedstawia on estetykę ekologiczną jako młodą, wywodzącą się ze światowego ruchu środowiskowego dyscyplinę, której głównym zadaniem jest badanie „ekologicznego piękna globalnego środowiska” i która leży u podstaw „estetyki środowiskowej”¹⁸. Wielu uczonych chińskich odwołuje się przy licznych okazjach do niniejszej pracy, jednakże nikt, niestety, nie pamięta, że jeszcze przed wydaniem swojej pracy w 1994 r. Li Xingu opublikował (w 1993 r.) inny esej zatytułowany *On Environmental Aesthetics*.

W pracy tej Li proponuje, aby estetyka środowiskowa zajęła się badaniami „nad miejscem i rolą środowiska czasowego i przestrzennego w sferze estetyki podmiotowo-przedmiotowej procesu komunikacyjnego” oraz ich „znaczeniem dla powstawania, budowy i oceny piękna”. Li Xingu uważa, że estetyka środowiskowa różni się od estetyki ogólnej oraz innych rodzajów estetyki¹⁹. Krótko mówiąc, Li Xingu chciał przeprowadzić analizę estetyki ekologicznej w ramach estetyki środowiskowej, uznawszy pierwszą za integralną część drugiej²⁰.

Pierwszą wydaną w Chinach pozycją książkową, zawierającą w tytule pojęcie „estetyka ekologiczna”, jest *Ecological Aesthetics* autorstwa Xu Hengchuna. Wychodzi on od „koncepcji estetyki ekologicznej”, po czym stwierdza, że podmiotem estetyki ekologicznej jest „ekologiczne piękno” i skupia się na jego analizie w świetle teorii estetycznych obowiązujących we współczesnych Chinach. Druga część książki dotyczy kwestii środowiskowych (np. rozdział 4 zatytułowany: „Ekologiczno-estetyczne kształtowanie żywego środowiska” oraz rozdział 5 – „Środowisko ekologiczne a krajobraz miejski”)²¹.

W roku 2001 nastąpił dramatyczny zwrot w rozwoju estetyki ekologicznej. W tym roku w Xi’an w prowincji Shaanxi odbyła się pierwsza w Chinach krajowa konferencja poświęcona estetyce ekologicznej. Głównym punktem konferencji był referat Zeng Fanrena pt. *Ecological Aesthetics: A New Aesthetic Conception of Ecological Existence within the Context of Postmodernism*, który wydano drukiem niedługo po zakończeniu obrad. Autor pracy przypomina, że istnieją dwa rozumienia pojęcia „estetyka ekologiczna” – w węższym sensie jest to „badanie ekologiczno-estetycznych relacji pomiędzy środowiskiem ludzkim i naturalnym”, a w szerszym znaczeniu składa się ona „z trzech rodzajów ekologiczno-estetycznych relacji – pomiędzy człowiekiem a naturą, człowiekiem a społeczeństwem oraz człowiekiem a nim samym, co w myśl praw ekologii stanowi estetyczną koncepcję bytu”. Autor preferuje szersze rozumienie²². W oparciu o tę pracę Zeng Fanren wydał wiele następných, w których rozwijał swoją koncepcję estetyki ekologicznej. Ogólnie mówiąc, Zeng Fanren uważa

¹⁸ Li Xingu, „On Ecological Aesthetics”.

¹⁹ Li Xingu, „On Environmental Aesthetics”, w: *The Journal of Humanities*, T. 1, 1993.

²⁰ W tym punkcie szczególnie interesujące wydaje się porównanie Chin z Zachodem. Estetyka ekologiczna pojawiła się na Zachodzie w latach 70., pierwszą publikacją w tym zakresie były „Notes Toward an Ecological Aesthetic” Josepha W. Meekera, które ukazały się w: *Canadian Fiction Magazine*, T. 2, 1972. O ile mi wiadomo, drugą z kolei pozycją była „Ecological Aesthetic” Jusuck Koha, opublikowana w: *Landscape Journal*, 1988, 7(2). W swoim pierwszym przypisie Jusuck Koh twierdzi, że estetyka środowiskowa opiera się na dwóch filarach, z których jednym jest „estetyka ekologiczna”, zdefiniowana przez autora jako „holistyczna i ewolucyjna estetyka środowiska”.

²¹ Xu Hengchun, *Ecological Aesthetics*, Shaanxi People’s Education Publishing House, Xi’an 2000.

²² Zeng Fanren, „Ecological Aesthetics: A New Aesthetic Conception of Ecological Existence within the Context of Postmodernism”, w: *The Journal of Shaanxi Normal University*, T. 3, 2002.

estetykę ekologiczną za estetyczną koncepcję „bytu ekologicznego” w warunkach postmodernizmu, której zapleczem społecznym jest „cywilizacja ekologiczna”. W pracach tych pojawia się szereg definicji estetyki ekologicznej, z których poniższa wydaje się najtrafniejsza:

Estetyka ekologiczna obiera sobie za punkt wyjścia estetyczną relację pomiędzy człowiekiem i naturą i zajmuje się różnymi estetycznymi związkami pomiędzy człowiekiem a naturą, społeczeństwem i sobą samym. Tym samym jest ona posiadającą aspekt ekologiczny estetyczną koncepcją współczesnej teorii bytu²³.

Niewątpliwie w Chinach estetyka ekologiczna w jej węższym rozumieniu znajduje się na poziomie przypominającym wczesne stadium zachodniej estetyki środowiskowej – a właściwie jej najważniejszego członu: estetyki natury. W obu wypadkach przedmiotem badań są „relacje ekologiczno-estetyczne pomiędzy środowiskiem ludzkim a naturalnym”. Wkład Zeng Fanrena w rozwój estetyki ekologicznej to wprowadzenie pojęcia „bytu ekologicznego”, kategorii filozoficznej, zapożyczonej od niemieckiego myśliciela Martina Heideggera, która legła u podstaw jego własnej teorii estetyki ekologicznej. W tym sensie estetyka ekologiczna jest pojęciem szerszym, a estetyka środowiskowa – jego ważną częścią. Jednakże, jak wiadomo, na „środowisko” składa się nie tylko to, co stworzyła natura, lecz także to, co zostało zbudowane – np. coraz bardziej rozprzestrzeniające się środowisko miejskie. Tak więc estetyka środowiskowa składa się co najmniej z estetyki natury i estetyki miejskiej²⁴, chociaż niełatwo wpasować tę drugą w przytoczoną powyżej definicję Zeng Fanrena.

Berleant użył terminu „ekologia” już w 1978 w pracy pt. *Aesthetic Paradigms for an Urban Ecology*²⁵, jednakże w ostatnich dekadach jego praca skupiała się bardziej na estetyce „środowiskowej” niż „ekologicznej”. Co ciekawe, budując swoją teorię estetyki ekologicznej, Zeng Fanren przejmując kluczową berleantowską ideę „zaangażowania” jako szóstą z siedmiu podstawowych kategorii.

Przyjąwszy za podstawę filozoficzną koncepcję „bytu ekologicznego”, Zeng Fanren za swój główny cel uznał przezwycięzenie tradycyjnego, zachodniego dualizmu „podmiotowo-przedmiotowego” drogą powrotu do tradycyjnej chińskiej doktryny „jedności nieba i człowieka” i nadania jej współczesnej formy. W swojej pracy Zeng Fanren jasno stwierdza, że idea „estetyki zaangażowania” pochodzi od Berleanta, a w pracy cytowana jest definicja głównych założeń tej koncepcji za berleantowskimi *The Aesthetics of Environment* (wyd. chińskie 2006 r.) i *Environment and the Arts: Perspectives on Art and Environment* (wyd. chińskie 2007 r.):

Co ciekawe, „estetyka zaangażowania” stanowi główną siłę nośną współczesnej estetyki bytu, ponieważ dzisiejsza estetyka bytu jest przełomem dla tradycyjnych teorii estetycznych, opartych

²³ Zeng Fanren, „A Conception of Ecological Aesthetics in the Perspective of Today's Ecological Civilization”, w: *Literary Review*, T. 4, 2005. Zob. również: Zeng Fanren, *Collected Articles on Aesthetics of Ecological Existence*, Jilin People's Publishing House, Changchun 2003. Poprawiona i wzbogacona o wiele nowych artykułów wersja tej książki ukazała się w 2009 r.

²⁴ Zob. również: Cheng Xiangzhan i Arnold Berleant, *From Environmental Aesthetics to Urban Aesthetics*.

²⁵ A. Berleant, „Aesthetic Paradigms for an Urban Ecology”, w: *Diogenes*, 103 (jesień 1978), I 28.

na dualistycznym podziale na podmiot i przedmiot. W konsekwencji współczesna estetyka ekologiczna jest przełomem dla kantowskiej estetyki bezinteresowności, która musi prowadzić do konfliktów pomiędzy człowiekiem a naturą²⁶.

Ogólnie wiadomo, że berleantowska estetyka środowiskowa jest nazywana „estetyką zaangażowania”. W koncepcji estetyki środowiskowej Berleanta człowiek jest czynnym elementem kontekstu, zawierającego jego samego i istniejącego równocześnie z nim. Człowiek – zarówno jako osoba indywidualna, jak i członek grupy społeczno-kulturowej – jest centrum percepcyjnym świata własnego bytu, którego horyzonty określają czynniki geograficzne i kulturowe²⁷.

Samo pojęcie „zaangażowanie” pojawiło się dość wcześnie w publikacjach Berleanta. Najwcześniej zostało użyte w pracy pt. *The Experience and Criticism of Art*, która ukazała się w „Sarah Lawrence Journal” w 1967 r. i stała się zamykającym rozdziałem jego pierwszej książki pt. *The Aesthetic Field. A Phenomenology of Aesthetic Experience* (1970). „Zaangażowanie” pojawia się tam kilkakrotnie w rozdziałach czwartym i szóstym. W pracy tej Berleant kilkakrotnie wspomina o „zaangażowaniu uznającym”. W rzeczy samej, idea zaangażowania estetycznego legła u podstawy koncepcji pola estetycznego, którą Berleant rozwinął właśnie w tej książce i która stała się teoretycznym fundamentem wszystkich jego późniejszych publikacji.

Zwrot „zaangażowanie estetyczne” pojawia się często w książce Berleanta pt. *Art and Engagement* (1991). Zaangażowanie estetyczne jest centralnym tematem książki, który Berleant rozwija teoretycznie w zestawieniu z szeregiem innych sztuk. W tamtych latach Berleant zaczął pisać o zaangażowaniu jako alternatywie do bezinteresowności. Pojęcie „zaangażowania estetycznego” wprowadził po to, aby precyzyjniej określić rodzaj doświadczenia, jakie usiłował opisać oraz charakterystyczny kontekst jego występowania. Berleant uważa, że zaangażowanie estetyczne to estetyczne uznanie sytuacji środowiskowych. W gruncie rzeczy doświadczenie środowiskowe stanowi jeden z najlepszych przykładów typu doświadczenia, do jakiego odnosi się pojęcie „zaangażowanie estetyczne”. W dziedzinie sztuk pięknych doświadczenie tego rodzaju najczęściej występuje przy odbiorze filmu i literatury pięknej oraz być może (choć chyba w mniejszym stopniu) tańca. Jednakże w przypadku estetycznego doświadczania środowiska możliwości zaangażowania są bardzo szerokie, a zaangażowanie występuje też poza kontekstem artystycznym, co powoduje konieczność poszerzenia estetyki o szeroki wachlarz sytuacji środowiskowych. Zatem, jak widać, możliwości teoretyczne pojęcia „zaangażowanie estetyczne” są naprawdę ogromne.

Celem badań Berleanta jest rewizja pojęć tradycyjnej estetyki drogą umieszczenia jej przekazu w szerszym kontekście, w którym „zaangażowanie” zastępuje „bezinteresowność”, „ciągłość” – „podziały”, a wartości estetyczne są rozpowszechniane, a nie tłamszone. Zamiarem Berleanta jest przywrócenie

²⁶ Zeng Fanren, „The Basic Categories of Contemporary Ecological Aesthetics”, w: *Literature & Art Studies*, T. 4, 2007. Komentarz Berleanta: Zeng stosuje pojęcie „egzystencjalizm”, a ja uważam, że mogło mu chodzić o „byt”. „Egzystencjalizm” jest nazwą konkretnej filozofii i ruchu filozoficznego”.

²⁷ Źródło poniższego wstępu, patrz: Cheng Xiangzhan i Arnold Berleant, *From Environmental Aesthetics to Urban Aesthetics*.

sztuki na pozycję, którą zajmowała w większości kultur ludzkich przez większą część historii, przy jednoczesnym zachowaniu głębokiej świadomości tych wartości estetycznych, w których powstawaniu tak ważną rolę odegrała tzw. „współczesna estetyka bezinteresowności”. Redefiniując teorie estetyki, Berleant reagował na niesankcjonowane przez tradycję „doświadczenie uznające”. Reasumując, estetyka zaangażowania jest bardziej przyzwalająca, ponieważ obejmuje zarówno kanon sztuki, jak i jej awangardę²⁸.

Z powyższego wstępu zdaje się wynikać, że koncepcja estetyki ekologicznej Zeng Fanrena przejęła główną ideę teorii Berleanta szczególnie z jego książek nt. estetyki środowiskowej. Jednakże tu powstaje następane pytanie: czym się różnią te dwa rodzaje estetyki? Główne tezy Zeng Fanrena na ten temat to: 1. Obie estetyki stanowią przełom w tradycyjnej koncepcji estetyki, według której „estetyka jest filozofią sztuki”. Obie też powinny współpracować z sobą i nie ma potrzeby stawiania pomiędzy nimi sztywnych granic. Zachodnia estetyka środowiskowa stała się ważnym punktem odniesienia oraz źródłem dla budowy i rozwoju estetyki ekologicznej na gruncie chińskim; 2. Główną ideą, sugerowaną przez zachodnią estetykę środowiskową, jest „ekocentryzm” i niektóre prace w tym zakresie uległy ograniczeniom „antropocentrycznym”, podczas gdy u podstaw chińskiej teorii estetyki ekologicznej leżą „ekohumanizm” i „ekoholizm”²⁹.

Należałoby zauważyć, że krytykując niektórych zachodnich estetyków środowiska za zbytne tendencje „antropocentryczne”, Zeng Fanren jednocześnie chwalił estetykę środowiskową Berleanta, którą uważał za „propozycję nowej koncepcji naturalnej estetyki ekologicznej”³⁰. Na poparcie tej tezy Zeng Fanren zacytował następujący ustęp wydanej w 2006 r. w Chinach książki Berleanta *The Aesthetics of Environment*:

Środowisko w szerokim rozumieniu nie jest domeną oddzieloną od nas, jako jego mieszkańców. Istniejemy równocześnie ze środowiskiem jako integralna część jego procesów. Estetyka w tradycyjnym ujęciu ma z tym problemy, ponieważ wychodzi z założenia, że uznanie wymaga otwartej i kontemplacyjnej atmosfery. Takie podejście jest korzystne dla obserwatora, jednakże natura najwidoczniej nie wytworzyła takiego obserwatora gdyż nic nie może istnieć oddzielnie i bez zaangażowania³¹.

²⁸ *Art and Engagement* Berleanta przetłumaczył na język chiński dr Li Yuanyuan, książka wydana zostanie niebawem nakładem Commercial Press.

²⁹ Zeng Fanren, „A Review on the Relationship between Ecological Aesthetics and Environmental Aesthetics”, w: *Exploration and Free Views*, T. 9, 2008.

³⁰ Tamże.

³¹ A. Berleant, „The Aesthetics of Environment”, w: *Hunan Science and Technology Press*, 2006, s. 12. Patrz również: anglojęzyczny oryginał książki, *The Aesthetics of Environment*, „Temple University Press”, 1992, ss. 11-12. W ramach przygotowań do międzynarodowej konferencji pod hasłem *Ecological Aesthetics and Environmental Aesthetics in Global Perspective*, odbywającej się na Uniwersytecie Shandong w październiku 2009 r., Zeng Fanren poprosił o przetłumaczenie na język angielski swojej pracy pt. *A Review on the Relationship between Ecological Aesthetics and Environmental Aesthetics*. Tłumacz nie posługiwał się oryginałem anglojęzycznym książki Berleanta i przetłumaczył ustęp z jego chińskiej wersji. Porównanie obu wersji wydaje się całkiem interesujące:

„Ogólna teoria środowiska zakłada, że nie ma rozdziału pomiędzy środowiskiem i nami, tak zwaną 'ludzkością'. Jesteśmy zjednoczeni ze środowiskiem jako nieodłączny element jego rozwoju. Tradycyjna estetyka zupełnie nie jest w stanie tego pojąć, ponieważ twierdzi, że w przypadku uznania estetycznego podmiot musi mieć dobrze rozwinięty zmysł percepcji i nastawienie kontemplacyjne. Takie nastawienie

W swej interpretacji tego ustępu Zeng Fanren za najatrakcyjniejszą uważa berleantowską koncepcję środowiska. W wydaniu chińskim określona ona jest mianem „szerokiego widoku środowiska”, stwierdza się tam również dosłownie, że „nie ma nic poza naturą”. To, co w swojej książce Berleant nazywa „naturą” u Zenga Fanrena zwie się „systemem naturalnym”. Zeng Fanren przekonuje, że twierdzenie, iż „nie ma nic poza naturą” jak też pojęcie „estetyki zaangażowania”, mogłyby stanowić ważne źródło i punkt odniesienia w procesie rozwoju estetyki ekologicznej w Chinach³². Summa summarum, Zeng Fanren do pewnego stopnia uważał „estetykę środowiskową” Berleanta za „estetykę ekologiczną”.

Wnioski

Berleant w dalszym ciągu wywiera znamienny wpływ na estetykę ekologiczną w Chinach – nie na ostatku dlatego, że (jak wspomniano) jest obecnie członkiem programu „Estetyka ekologiczna na zachodzie: Teoria i zastosowania praktyczne” pod kierownictwem Cheng Xiangzhana w ramach projektu Chiński Grant Narodowy dla Nauk Społecznych (China National Grant for Social Science Program). Od udanego startu programu w czerwcu 2008 r., jego czterej członkowie prowadzą z sobą regularną korespondencję. Ukazująca się niebawem książka nt. programu będzie zatytułowana: *Ecological Aesthetics and Ecological Design*. Pierwszy rozdział będzie autorstwa Berleanta.

Należy tu zwrócić uwagę na trzy kwestie: po pierwsze, nie wszystkie książki Berleanta zostały przetłumaczone na język chiński, dlatego też nie dokonano całościowej oceny jego dorobku naukowego. Po drugie, nie wszyscy naukowcy chińscy są w stanie korzystać z anglojęzycznych oryginałów tych tytułów i w efekcie „zaangażowanie” zostało przełożone na cztery różne sposoby – jiehe (połączenie), jieru (udział), canyu (uczestnictwo) i ronghe (stopienie). Można sobie łatwo wyobrazić zamieszanie, jakie wywołują te różne wersje tłumaczenia. Na koniec, niektórzy ostro krytykują estetykę środowiskową Berleanta, twierdząc, że „jego tak zwana antyantropocentryczna estetyka środowiskowa okazuje się jedynie piękną iluzją, zdominowaną przez ukryty duch antropocentryzmu. Jego idealna konstrukcja krajobrazu miejskiego ukazuje antropocentryczny charakter jego estetyki środowiskowej”³³. Kwestię tę należałoby przeanalizować po dogłębniejszym zaznajomieniu się z twórczością Berleanta.

jest przydatne dla obserwatora, ale nie do przyjęcia dla natury, ponieważ nie istnieje nic poza naturą i wszystko się w niej zawiera”.

³² Zeng Fanren, „A Review on the Relationship between Ecological Aesthetics and Environmental Aesthetics”, w: *Exploration and Free Views*, Vol. 9, 2008. Według mnie, choć przekład nie jest nieporozumieniem, jest zbyt wyjasniony.

³³ Qiao Yanbing, „A Beautiful Illusion: On the Anthropocentrism of Arnold Berleant’s Environmental Aesthetics”, w: *The Journal of Foshan University of Science and Technology*, Vol. 5, 2009. Berleant tak komentuje jego uwagę: „Jest to ciekawy głos krytyczny. Nie potrafię go pojąć na podstawie Pańskiej relacji. Jeśli krytycy twierdzą, że umieszczam ludzi na wyróżnionym miejscu w naturze, to się zupełnie mylą. Natomiast, owszem, uznaję ludzi jako punkt centralny w rozumieniu estetycznego doświadczenia środowiska”.

Cheryl Foster: Disinterestedness, Disdain and the Reception of Berleant's Major Ideas

Since early 1990s, Professor Arnold Berleant has visited China many times and several of his chief publications have been translated into Chinese. Both his lectures and his works have produced a significant impact on scholars in China, especially on the development of Chinese ecological aesthetics, which generated a hot topic of „the relationship and difference between environmental aesthetics and ecological aesthetics” in China. This paper first outlines Berleant's academic activities in China year by year, then concentrates on the impact of his environmental aesthetics on the ecological aesthetics proposed mainly by Chinese scholar Zeng Fanren. The paper analyses the relationship and difference between environmental aesthetics and ecological aesthetics, pointing out that Berleant's environmental aesthetics is viewed as a part of the whole picture of ecological aesthetics because it fits the definition of ecology perfectly.